
Zalányi Kinga

MÁRAI KRÚDY ÉLMÉNYE

„Márai számára Krúdy jelkép volt.”¹ Mégpedig annak a jelképe, hogy az író megőrizheti lelkében a letűnt világot. Krúdy személyében és életművében – mely oly különösen egygyé olvadt Márai szemében – megtestesülni látta mindazt, amit fontosnak tartott az életben, alkotásban.

Márait hódolata, személyes kötődése számos vallomásra készítette. A *Pesti Hírlap* hasábjairól való a következő: „...mikor láttam, mindig megdobbant a szívem mintha ő lenne az utolsó magyar egy másfajta, csodálatos és elpusztult Magyarországból.”² Krúdy alakja, (mely „életnek is, testnek is rendkívüli volt”) mozdulata, hangja, pillantása, kézírása, minden tulajdonsága lenyűgözte Márait.³ – vallja nekrológiájában. Csupán Krúdy írásának látványa is olyannyira meghatározó élmény maradt Márai számára, hogy Krúdy apró, lila tintás betűit, melyek oldalvást dőltek, számtalan írásában felidézte. Olyan értéke volt számára Krúdy kézírásának, mint ahogy regényében az írók tekintélyével kapcsolatban lejegyezte: a régi világban „a vagyon és a készpénz sem számított annyit a városban, mint Ady Endre egyik verses kézírata...”⁴ Mikor a *Föld, föld!*... emlékezéseiben Krúdyról ír, a felidézett történeteket is e szavakkal zárja: „És akkor láttam utoljára Krúdy kézírását.”⁵

Márai szemében Krúdy „felfoghatatlan írói jelenség” volt, akinek „varázs volt személye körül, s a nagy író titka éppen az, hogy e személyes varázs azonosul írásainak varázsával: cselekedetben és szóban, írásban és magatartásban mindig ugyanaz a rejtélyes összhang szólal meg.”⁶ Márait izgatta „ez a csoda, ez a megfejthetetlen írói titok”. A gyászbeszéd tanulsága szerint, még Krúdy életében megpróbálta kifürkészni e rejtélyes életet: pincéreket, kártyásokat, kritikusokat faggatott ki felőle.⁷ Emellett Krúdy minden írását ismerte, melyek – a naplók alapján elmondható – élete végéig hatással voltak rá.

Márai szövegek között élt, s nagyon erősen érzékelte e verbális világ működését. Naplóiban rendszeresen lejegyezte az olvasmányokkal kapcsolatos tapasztalatait, így például azt a jelenséget, ahogyan az olvasott művek egy-egy sora, mondata egy kis idő elteltével visszacsengett emlékezetében.⁸ Krúdyval kapcsolatban pedig azt az élményét is megfogalmazta, hogy Krúdy szövegei kép- és gondolatasszociációkat indítanak olvasóiban,

---

így azokat minden nehézség nélkül folytatni lehet.⁹ Ezek a tapasztalatok, valamint Márainak a „titok” megfejtésével, a „Krúdy-varázsba” való belehelyezkedésének vágya, mind-mind abba az irányba mutatnak, hogy íróként ennek az erős élménynek az egyetlen lehetséges feldolgozása, a szöveg újraírása.¹⁰ Ennek lett könyvvé vált alakja 1940-ben a *Szindbád hazamegy* című regény, melynek szándékát egy évvel később Márai így fogalmazta meg: „Néhány könyvoldalon át továbbszóni azt az álmod, melyet Szindbád álmodott utoljára, mikor az óbudai földszintes házban örökre becsukta fáradt szemeit.”¹¹

Krúdyról már életében legendák keringtek, s talán nincs még egy író, aki ilyen szorosán és elválaszthatatlanul eggyé olvadt volna teremtett hőisével, mint Krúdy. Olvasói, kritikusai irodalmi alteregónak, önarcképvalomásnak tekintették e jellegzetes hőst, Szindbádot. Márai is Szindbád néven emlegeti. Egy visszaemlékezésében – még a regény megjelenése előtt – így ír: „Hat éve, hogy meghalt Szindbád, a hajós, író és úriember, polgári nevén Krúdy Gyula”.¹² Egy későbbi cikkben pedig: „Eszendő előtt egy folyóirat részére elbeszélést készültem írni, melynek hőse egy magyar író lett volna, aki néha *Szindbád* álnéven mondta el a világnak csodálatos és varázslatos történeteit”.¹³ A regény felütése pedig e két mondat szintézise: „Szindbád, a hajós, író és úriember – fiatalabb éveiben szeretett ez álnév mögött rejtőzködni...” Természetes tehát, hogy Márai Krúdyt Szindbáddal azonosítja.¹⁴

Márai, már 1933-ban, Krúdy halálakor említést tesz arról, hogy szándékában áll regényt írni Krúdyról. A nekrológból kiderül, hogy ebben meg is állapodott Krúdyval, aki szavát vette.¹⁵ Ezután hét évre volt szüksége ahhoz, hogy a regény elkészüljön. Hosszasan készülődött a megírásra. Felkereste azokat a helyeket, ahol Krúdy valaha megfordult, pincérekkel, ismerősökkel, kritikusokkal találkozott.¹⁶ Meg akart tudni róla mindent. „Élete éppen úgy érdekelt, izgat, mint művészete.” – mondta a gyászbeszédben. És regényében arra törekedett, hogy minél érzékletesebben kifejezze azt, amit összefoglalóan „varázskörnek” nevezett. Olyan regényt akart írni, mely Krúdy „személye és műve titkát magába zárja”.¹⁷

Márai még ismerte azt az életformát, mely Krúdy-világát jellemezte, ám mikor a regényt írta, rá kellett döbbsennie, hogy Krúdy halálával egy időben mindez teljesen elpusztult. Ahogyan Krúdy környezetét kutatta, fel kellett ismernie, hogy számára Szindbád „több, mint egy beszély hőse: történelmi alak ő, egy lezárult történelmi korszak egyik nagy tüneménye”.¹⁸ Innen adódik, hogy a letűnt életformát Márai számára Krúdy képviseli, ezért kap nyomatékot a regénybeli mondat, miszerint Szindbád „tudta, hogy idejében kell elmenni egy világból, melyhez nincs már igazi közünk”,¹⁹ és ezért

---

lengi át az egész regényt a búcsúzás. Ez Márai szemszöge. Szindbád, ha valóban Krúdy Szindbádja lenne, nem búcsúzna az élettől, hisz kortalan hős, neki nincs oka félni az idő végességétől, halála után is életre kel, több száz évesen is ugyanaz a hős. Márai viszont egy későbbi időpontból – a történelmi változásokat követően – közelítette meg hősét és világát. Így ezek a fájó tapasztalatok is beleíródnak a regénybe, ami által Márai hangja is hangsúlyosabbá válik.

A regény megjelenését követő cikkben, a történelmi helyzet következményeit így rögzíti: „Munka közben a legnagyobb meglepetésekkel találkoztam. A történelem, az idő és a kőművesek csákánya egyforma buzgalommal dolgozott azon, hogy néhány rövid esztendő alatt tökéletesen és csaknem maradéktalanul lebontsák. Úgy terveztem, hősöm bejön egy tavaszi napon Óbudáról Pestre, pénzt keresni s megnézni még egyszer, halála előtt, ifjúsága és férfikora kedves helyeit. De észre kellettennem, hogy már nem állnak a házak a helyükön, melyeket hősöm fel akar keresni. Úgy képzeltem, hogy a London-szállodában ebédel majd, de már nincsen London-szálloda. Természetesen elsétált volna a Tabánba is, ahol jó bort mérnek a vendéglősök, de a Tabán eltűnt a föld színéről. Este a Budai Színkörben akart tisztelegni; hol van már a Budai Színkör!... A lapok, melyek számára beszélyt akart átnyújtani, nem jelennek meg többé. Az emberek, kiknek társaságát kereste volna, már a Kerepesi-temetőben társalognak Szindbáddal. Az életforma, a nyelv, a szemlélet, a magatartás, a lakások, öltözködés, szórakozás, ízlés, becsvágy, minden eltűnt, kihűlt, és kihalt, megváltozott e világban. Hat, nyolc esztendő alatt következett be ez a földrengésszerű változás. Ami tegnap még egy nemzedék életének meghitt életkerete volt, ma történelmi emlék.”²⁰

Krúdy Szindbádjára – aki mindig útra kel, régi emlékeit, örömeit, bánatait kutatva – a visszatekintés helyzetéből adódó csendes melankólia és nosztalgia hangja eredendően jellemző. A fájdalmas lemondás Márai Szindbádjának lesz sajátja.

Márai mikor tervezete a regényt, így fogalmazta meg szándékát: „Egyszer meg akarom írni, amit tudok és sejtek felőle.”²¹ Fontos ez a mondat, mert jelzi azt, hogy a Krúdy életéből vett konkrét élettények mellett megjelenik a műben mindaz a legendás adalék, mely egyrészt Krúdyt már életében is körülvette, másrészt, ami Márai képzeletében alakult, a művek ismerete és a személyes kötődés alapján. Ilyen értelemben Márai nemcsak Szindbád álmait szövi tovább, hanem a legendát is.

Az a tény, hogy hosszú ideig dolgozott a regényen, eredményezi a környezet alapos rajzát, a különféle helyszínek jellemző világának bemutatását. Krúdy kedves vendéglősei sorra felbukkannak a regény lapjain: Khéli, Bródy, a „vörösbauszú főpincér”, Poldi, a tabáni Mélypince tulajdonosa...

Életrajzi adalékok, utalások szövik át az egész regényt. Atyja, a „szótlan nyírsági úriember” és tanárai (22.) is felidéződnek. „Szindbád”, aki a Nyírségből érkezett a fővárosba (45.) és a „szigeti ház egykori lakosa” is volt, az utolsó időben Óbudán, a Templom utcában élt (20.), tudjuk meg a regényből. Életkora (ötvenöt évesen halt meg [14.]), termete, oldalt hajtott feje, járása, mozdulatai, kézírása, szokásai mind-mind élettényekhez köthetők.

Márai az 1938-ban megjelent kötetében, *A négy évszakban* emlékképben idézi fel Krúdyt, és egy napját: „Amint távolodunk testi emlékétől az időben, mind rejtélyesebb, mivel töltötte napjait, pontosabban az órákat, mikor nem írt. Természetesen kocsmázott, aztán a szerkesztőségeket látogatta, mint egy száműzött angol úr, oldalt hajtott fejjel, őszén és elegánsan, szótlánul üldögélt titkárok asztala előtt, szerkesztőségi nagyurak előszobáiban. Aztán elment külvárosi kávéházakba, zsokék között ült, sört, pálinkát és mérges feketét ivott. A nőkre nem sok időt áldozott.”²² A *Szindbád hazamegy* lapjain is ez a Krúdy alak idéződik meg.

Krúdy Péternek a *Krúdy Gyula élettörténete* című könyve szintén 1938-ban jelent meg. Fried István utalt rá, hogy e könyv a regény egyik forrása lehetett.²³ Elképzelhető, hogy Márai ismerte, s ha nem is forrásként használta – hiszen jól ismerte enélkül is Krúdyt, számos egyéb helyről érdeklődött felőle –, több jellemző jegyet meríthetett belőle. Ez a könyv is beszámol Krúdy szokásairól, arról, hogy szeretett kényelmesen utazni, ezért rendszerint kocsin járt, a pénzzel nem tudott bánni, megvetette a modern sportokat, szívesen járt gőzfürdőbe, kedvenc kocsmáiba... Krúdy Péter ezzel tovább színesíti testvérének regényes alakját, szeretetének elfogultsága érződik az íráson. A legszembeütőbb közös jegy Krúdy utolsó napjának leírása: „Az ébredő tavasz egy májusi délutánján vette még egyszer kalapját és utólszor elindult hazulról, körülnézni talán, vajjon rendben marad-e utána a bús magyar világ. És betért ide is, oda is. Elhallgatta utólszor halk hattyúszavát, kihörpintette búcsú poharát és visszatért egyszerű, szegényes otthonába.

Meggyújtá a gyertyát. Ledőlt ágyára. Elbúcsúzott gondolatban a földi világtól, mindenkinek, kit szeretett és aki valaha szerette, egy Isten Hozzádot küldött. Aztán szent, végső imát susogva ajkai között, a mécsset elfújva, örök álmra hajtá le babérövezte, glóriás fejét... Reggelre halva találták ágyában...” (31.)

Szintén érdekes adaléknak tűnik, amit Endrődi Béla jegyzett le Krúdyról és a mesemondóról: „az »öreg« Krúdy egy átmulatott éjszaka után, kis kávéházban sör mellett üldögélt, és a Rudas fürdőbe készült. A kávéházi ablakból meglátta a gyermekek mesedélutánjának rendezőjét, beintette magához. Megfizette neki a húsz koronát, amit kapni szokott, és egész délelőtt

---

beszéltette, sőt még a gőzfürdőbe is elvitte magával, s amíg a mesemondó rendületlenül mesélt neki, Krúdy elnyújtózott a vízben, fejét a lépcsőnek támasztotta, és addig hallgatta amíg egyszerre a csendes mesemondás, a fáradtság és a meleg elálmosította, elaludt.”²⁴ Ez az epizód a *Szindbád hazamegy* oldalain is olvasható, hiszen Szindbádnak „gyöngéje volt, hogy a fürdővízben meséljenek neki”. (27.)

Krúdyra való egyértelmű utalásként jelennek meg továbbá a regényben Szindbád művei, hősei. Így kerül szóba „barátja és regényhőse, a bolond Felvéghy”(111.), valamint Rezeda Kázmér, „Szindbád beszélyeinek örök hőse”(63.); Kronprintz Irma, Evelin is utalások Krúdy szereplőire. Egy kötetének címe is elhangzik: „Egyetlen sikerem volt csak ebben a világban... Tudod-e, melyik könyvemnek volt igazán sikere? Az *Álmoskönyvnek*, Várdali.”(15.) Ehhez kapcsolódóan Szindbád egyéb babonás szokásai, sőt álmofejtése is megjelennek. Mikor reggel elindult otthonról, feleségének kitérően megjegyezte: „Kulcsokkal álmodtam... Hideg időt jelent”(16.) Szeretném hozzátenni, hogy Krúdy *Álmoskönyvének* szócikke szerint ez csupán az egyik jelentés, a másik, ami sokkal inkább előrevetíti a regénybeli történéseket az, hogy „megszabadulsz egy szorongatott helyzetből”.

Azt hiszem, felesleges vállalkozás volna mindazt összeszedni, ami Krúdyra jellemző volt, és amit Márai ebből beleírt regényébe. Csupán érzékeltetni kívántam azt a szándékot, miszerint Márai emléket kívánt állítani kedves írójának, és természetesen, hogy mindazt leírta, amit tudott felőle. Ennél azonban sokkal bonyolultabb, összetettebb a regényben megteremtett Krúdy-világ. Márai nemcsak Krúdy alakját idézi fel, hanem hősében Szindbádra és más regényalakokra is rájátszik. Emellett Krúdy epikus világának jellemző atmoszféráját, tematikus jegyeit is megteremti, és ami a legfontosabb, tökéletesen rátalál a sajátos Krúdy-hangra, stílusra, már-már valószínűtlenül tökéletes stílusimitációt alkotva ezzel. Úgy idézi meg Krúdy világát, hogy egyben folytatja is az örökséget.

Márai Krúdyval kapcsolatban jegyezte le: „Az irodalom lehetőség, megmutatni az embert mint valóságot. Aztán van a többlet: amikor az irodalom megmutatja az embert mint látomást. Az író, aki átlép mondanivalójával ebbe a térfogatba, értelmén túli energiát ad az irodalomnak.”²⁵ Márai ezt a többletet próbálta megalkotni, regényében bemutatni Krúdyt mint látomást.

JEGYZETEK

1. RÓNAI László: *Márai Sándor*, Bp., Magvető Könyvkiadó, 1990, 268.
2. MÁRAI Sándor, *Szindbád* = *Pesti Hírlap*, 1939. május 14.
3. vö., MÁRAI Sándor, *Krúdy Gyula* = *Az Újság*, 1933. május 13.
4. MÁRAI Sándor: *Krúdy Gyula*, i. m.
5. MÁRAI Sándor: *Szindbád hazamegy*, Bp., Helikon Kiadó, 2002, 45. A további idézetknél a megjelölt oldalszám erre a kiadásra vonatkozik.
6. MÁRAI Sándor: *Föld, föld!...*, Bp., Helikon Kiadó, 2002, 293.
7. MÁRAI Sándor: *Szindbád*, i. m.
8. vö., MÁRAI Sándor: *Krúdy Gyula*, i. m.
9. vö., MÁRAI Sándor: *Napló 1968–1975*, Bp., Helikon Kiadó, 2001, 69.
10. vö., MÁRAI Sándor: *Napló 1945–1957*, Bp., Akadémiai, Helikon Kiadó, 1990, 78.
11. Hasonló indíttatású gesztusnak tartom Esterházy esetében az Ottlik-regény újraírását.
12. *Márai Sándor regénye a Magyar Nemzetben* = *Magyar Nemzet*, 1940. 87. sz., április 21.
13. MÁRAI Sándor: *Szindbád*, i. m.
14. *Márai Sándor új regénye a „Magyar Nemzet”-ben*, i. m.
15. Nem érdemes tehát „ősregi félreértéseket” keresni abban, ha ez tanulmányíró Márai regényéről azt állítja, hogy Krúdyról is szól. Ettől még a regény fikció voltát senki nem vonja kétségbe. (vö.: SZEGEDI-MASZÁK Mihály: *Márai Sándor*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1991, 75–78.)
16. vö., MÁRAI Sándor: *Krúdy Gyula*, i. m.
17. vö., *Márai Sándor új regénye a „Magyar Nemzet”-ben*, i. h.; MÁRAI Sándor, *Krúdy Gyula*, i. h.
18. *Márai Sándor új regénye a „Magyar Nemzet”-ben*, i. m.
19. *Márai Sándor új regénye a „Magyar Nemzet”-ben*, i. m.
20. MÁRAI Sándor: *Szindbád hazamegy*, Bp., Helikon Kiadó, 2002, 125.
21. *Márai Sándor új regénye a „Magyar Nemzet”-ben*, i. m.
22. MÁRAI Sándor: *Krúdy Gyula*, i. m.
23. MÁRAI Sándor: *Krúdy* = M. S., *A négy évszak*, Bp., Helikon Kiadó, 2003, 123.
24. FRIED István: *Író, irodalom a Szindbád hazamegy című regényben* = F. I., „...egyszer mindenkinek el kell menni Canudosba” (Tanulmányok az ismeretlen Márai Sándorról), Bp., Enciklopédia Kiadó, 1998, 57–74.
25. KRÚDY Gyula: *Szindbád*, szerk.: Kozocsa Sándor, Bp., Magyar Helikon Kiadó, 1973, 832.
26. MÁRAI Sándor: *Napló 1976–1983*, Bp., Akadémiai, Helikon Kiadó, é.n., 98.